

ČASOPIS ZA SUVREMENU LIKOVNU I ZVUKOVNU

ŽIVOT UMJETNOSTI

90

MAGAZINE FOR CONTEMPORARY VISUAL ARTS

IZDAVAČ / PUBLISHER

INSTITUT ZA POVIJEST UMJETNOSTI
INSTITUTE OF ART HISTORY

Ulica grada Vukovara 68
10000 Zagreb
Hrvatska / Croatia
T. +385 1 6112742
F. +385 1 6112742
E. zivot-umjetnosti@ipu.hr
www.ipu.hr

ZA IZDAVAČA / FOR THE PUBLISHER
Milan Pelc

GLAVNA I ODGOVORNA UREDNICA /
EDITOR IN CHIEF
Sandra Križić Roban

IZVRŠNA UREDNICA / EXECUTIVE EDITOR
Jelena Pašić

PRIJEVOD / TRANSLATION
Marina Miladinov

LEKTURA I KOREKTURA / LANGUAGE
EDITOR AND PROOFREADING
Mirko Peti

DIZAJN I PRIJELOM / DESIGN AND LAYOUT
bilić_müller studio

GRAFIČKA PRIPREMA / PREPRESS
bilić_müller studio

TIPOGRAFIJA / TYPOGRAPHY
Neue Helvetica, Minion Pro

TISAK / PRINTED BY
Kerschhoffset

NAKLADA / PRINT RUN
500

IZDAVANJE ČASOPISA FINANCIJSKI PODUPIRU
MINISTARSTVO KULTURE REPUBLIKE HRVATSKE I
GRADSKI URED ZA OBRAZOVANJE, KULTURU I ŠPORT
GRADA ZAGREBA. / THE MAGAZINE IS FINANCIALLY
SUPPORTED BY THE MINISTRY OF CULTURE OF THE
REPUBLIC OF CROATIA AND THE OFFICE FOR EDUCATION,
CULTURE AND SPORTS OF THE CITY OF ZAGREB.

CIJENA / PRICE
40 kn / 8 € + pp

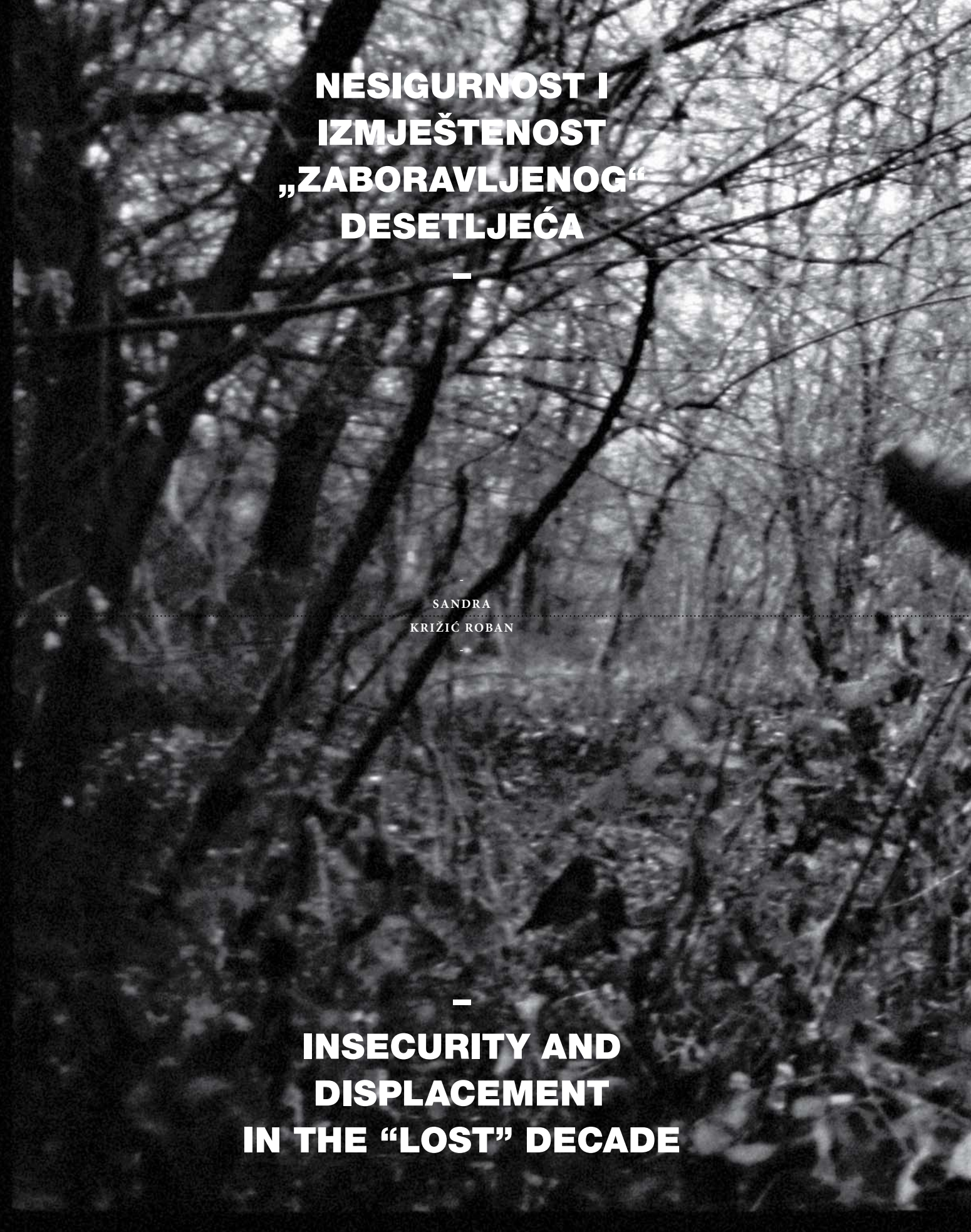
ISSN 0524-7794

Prilozi objavljeni u Životu umjetnosti referiraju se u Arts&Humanities Citation Index i bibliografskoj bazi podataka Elsevier - Abstract & Indexing products SCOPUS. / Život umjetnosti is abstracted and indexed in Arts&Humanities Citation Index; Elsevier Bibliographic Databases - Abstract & Indexing products SCOPUS.

ŽIVOT UMJETNOSTI

3 ...

**NESIGURNOST I
IZMJEŠTENOST
„ZABORAVLJENOG“
DESETLJEĆA**

SANDRA
KRIŽIĆ ROBAN

**INSECURITY AND
DISPLACEMENT
IN THE “LOST” DECADE**

Povijesni, politički i društveni prekidi tijekom 90-ih godina u različitim su se europskim sredinama očitovali na različite načine. Promjene uravnoteženih blokovskih odnosa uspostavljenih nakon Drugoga svjetskog rata i otvaranje tektonskih pukotina u međusobnim predodžbama Istoka i Zapada što su se desetljećima hranile hladnoratovskim ideološkim polaritetom priječile su jednoznačna određenja novonastalih okolnosti i generirale nove umjetničke strategije. No za razliku od ostatka Srednje Europe, unutar koje su središnji problemi 90-ih godina vezani uz pripadnost cjelini europskog geopolitičkog prostora i uz potrebu suočavanja s tradicionalnom konfiguracijom nacionalnih i kulturnih identiteta, situacija u Hrvatskoj dodatno je bila opterećena dramatičnim raspadom Jugoslavije i Domovinskim ratom koji je uslijedio. Određeno slabljenje stvaralačkih aktivnosti početkom desetljeća

In various European settings, the historical, political, and social disruptions of the 1990s were manifested in different ways. Shifts in the hitherto balanced relations between the political blocks established after World War II, and the tectonic cracks that occurred in the mutual visions of East and West, nurtured for years by the ideological polarity of the Cold War, prevented all unambiguous definitions of the newly created circumstances, generating new artistic strategies. However, unlike the rest of Central Europe, in which the key issues of the 1990s were linked to the degree of its incorporation into the European geopolitical space and the need of dealing with the traditional configuration of national and cultural identities, in Croatia the situation was additionally burdened by the dramatic dissolution of Yugoslavia and the ensuing Liberation War. A certain weakening of creative activities early in that decade was an

bio je prirodni odgovor na krajnje traumatičnu, socijalno-patološku situaciju u kojoj se za vrijeme ratnih sukoba (1991.–1995.) našlo hrvatsko društvo. Iz današnje perspektive taj se zastoј pokazuje kao svojevrsna cezura u kontinuiranom tijeku promatranog razdoblja.

Nakon 1989. godine zapadnoeuropska povijest umjetnosti i likovna kritika, suočene s nizom novih informacija i spoznaja o umjetnosti Istočnoga bloka, s kolebanjem su prihvatile činjenicu da je potrebno iznova provjeriti i upoznati zbivanja iza 'željezne zavjese'. U tom kontekstu promatrana je početkom 90-ih godina i hrvatska umjetnost. No, unatoč nestajanju konkretnog Zida, njegov kulturnopovijesni trag još se i danas može prepoznati u odnosu dijela zapadnoeuropske likovne scene prema umjetnosti koja nastaje u regiji. Moguće je to zahvaljujući uglavnom kustosima koji su, ponudivši početkom 90-ih „oslobođeni

adequate response to an utterly traumatic, pathological situation in which the Croatian society found itself during the war (1991-1995). From today's perspective, that stagnation manifests itself as a sort of caesura in the continuity of the period in question. After 1989, Western European art history and criticism, affected by new information and insights about the art of the Eastern bloc, hesitantly accepted the fact that they should re-examine and deepen their knowledge about the processes behind the "iron curtain." That is the context in which Croatian art was viewed in the early 1990s, for despite the fall of the Wall itself, its traces in terms of cultural history are still noticeable in the attitude of a part of Western European artistic scene towards the art of our region. For despite the merits of various curators who have helped change the vision of a uniform artistic production of the East by offering the "liberated East' (...) as a recognizable and

Istok' (...) kao prepoznatljivi i karakteristični kôd aktualnosti“ (M. Šuvaković), pripomogli da se izmijeni sadržaj predodžbe o jednoglasnosti likovne produkcije Istoka, ali ne da se ona i u cijelosti dekonstruira. Zbog niza specifičnih sastavnica odnosa umjetnosti i ideologije u bivšoj Jugoslaviji većina hrvatskih umjetnika druge polovice 20. stoljeća doista se nije osjećala „istočnoeuropskim umjetnicima“ u onom smislu u kojem taj pojam upotrebljava zapadnoeuropska likovna kritika, a ista tvrdnja vjerojatno karakterizira i većinu događanja u ostalim sredinama u regiji. No iz bipolarne ideološke perspektive poslijeratnog razdoblja, koja čvrsto i jednoznačno definira društveno-političke identitete Istoka i Zapada, tankočutnije razaznavanje razlika (prednosti, mana) u kulturnoj i umjetničkoj produkciji lokalnih zajednica bilo je naprosto suvišno. Tako je i pri pozicioniranju hrvatske umjetnosti u širi europski kontekst

NESIGURNOST I
 IZMJESTENOST
 „ZABORAVLJENOG“
 DESETLJEĆA

INSECURITY AND
 DISPLACEMENT IN
 THE "LOST" DECADE

7

characteristic code of actuality” (M. Šuvaković), it could not be deconstructed completely. And yet, owing to a number of specific elements in the relationship between art and ideology in former Yugoslavia, most Croatian artists that were active in the second half of the 20th century were far from considering themselves as “Eastern European artists” in the sense in which the Western European art critics were using the term; and the same claim can probably be made about most events in other parts of the region. For the bipolar ideological perspective prevailing in the period after the war, which firmly and unambiguously defined the socio-political entities of East and West, subtler differentiation (either of good or bad sides) in the cultural and artistic production of the local communities was simply superfluous. Thus it happened that various attempts at positioning Croatian art within the broader European context almost entirely neglected the fact that it had

gotovo u cijelosti zanemarena činjenica da je ona svoje prve, znakovite iskorake iz stereotipne predodžbe o 'umjetnosti Istoka' učinila još ranih 50-ih godina te ih nastavila kontinuirano činiti sve do kraja hladnoratovskog razdoblja.

Događanja s kraja 80-ih i iz 90-ih godina, što su se odvijala u bitno izmijenjenim globalnim socijalno-povijesnim okolnostima, potrebno je čitati u posve drukčijem ključu. Likovna istraživanja toga razdoblja odvijaju se u nekoliko različitih smjerova – razmatraju se promjene u strukturi individualnih i kolektivnih identiteta, problematiziraju se odnosi lokalnog i globalnog, pokušavaju se uobličiti tranzicijske dvojbe, dekonstruirati se ideološko naslijeđe prethodnog razdoblja, analiziraju se diskurzivni i nediskurzivni aspekti umjetničkih djela. Izbor tema, a osobito načini njihova vizualnog uobličavanja svjedoče, međutim, kako su se, unatoč neospornim specifičnostima

made its first and significant steps out of the stereotypical image about the 'art of the East' back in the early 1950s, after which it continued in the same direction to the very end of the Cold War period.

Events of the late 1980s and the 1990s, which took place in the significantly altered global socio-historical circumstances, must be interpreted in a completely different key. During that period, artistic exploration was taking place in several different directions – reflecting on changes in the structure of individual and collective identities, discussing the relationship of local vs. global, seeking to formulate the transitional dilemmas, deconstructing the ideological legacy of the previous age, and analysing the discursive and non-discursive aspects of artworks. However, the choice of topics, and especially the way they were visually processed, shows that, despite the unquestionable specificities

hrvatske umjetnosti druge polovice 20. stoljeća, domaći umjetnici 90-ih godina našli u vrlo složenoj, identičnoj situaciji kao i većina njihovih srednjoeuropskih kolega. Nju bismo najlakše definirali kao poziciju nesigurnih pojedinaca čija samopredodžba ima malo dodirnih točaka s već spomenutim ideološki zasnovanim podjelama i u neku ruku posve izlazi izvan njima nametnutih okvira. Dodatno opterećenje svakako je predstavljalo iščekivanje bezuvjetnog prepoznavanja i priznavanja tog osjećaja izmještenosti i ravnopravnog stupanja na zapadnoeuropsku umjetničku scenu. No ona se, vođena prije svega tržišnim mehanizmima, u međuvremenu znatno izmijenila. Devedeseti broj *Života umjetnosti* posvećen je pojedinim spomenutim „točkama“ čijim umrežavanjem će jednoga dana postati moguće sveobuhvatnije definirati „izgubljeno“ desetljeće.

INESIGURNOST I
IZMJEŠTENOST
„ZABORAVLJENOG“
DESETLJEĆA

9

INSECURITY AND
DISPLACEMENT IN
THE "LOST" DECADE

of Croatian art in the second half of the 20th century, the local artists found themselves in a very complex situation in the 1990s, same as most of their Central-European colleagues. That situation can be best identified as a position of insecure individuals whose self-image had few contact points with the abovementioned ideologically based divisions, completely evading the limitations they sought to enforce. An additional burden was certainly imposed by the expectation of an unconditional recognition and acknowledgement of that feeling of displacement and of taking one's fair place within the Western European art scene. But that scene, guided primarily by the market mechanisms, had meanwhile changed to a considerable degree.

The ninetieth issue of *Život umjetnosti* has been dedicated to some of these "points", and one day their networking will enable us to define this "lost" decade in a more comprehensive manner.

DEVEDESETE:
BORBA ZA
KONTEKST

12 JELENA
PAŠIĆ

THE 1990S:
STRUGGLING FOR
THE CONTEXT

TKO SAM JA KOJI
GLEDAM?
FOTOGRAFIJA
DEVEDESETIH U
HRVATSKOJ

22 MARINA
VICULIN

WHO AM I WHO'S
WATCHING?
CROATIAN
PHOTOGRAPHY IN
THE 1990S

TERITORIJ
SUVREMENOG
SLOVENSKEG
SLIKARSTVA:
PRIJELOMI/
DISKONTINUITETI
DEVEDESETIH

36 SLAĐANA
MITROVIĆ

THE TERRITORY
OF SLOVENIAN
CONTEMPORARY
PAINTING: BREAKS/
DISCONTINUITIES IN
THE 1990S

POJAM
UNDERGROUND
U UMJETNOSTI
U SRBIJI
DEVEDESETIH

52 NIKOLA
DEDIĆ

THE NOTION OF
UNDERGROUND
IN SERBIAN ART
DURING THE 1990S

U STAKLU
NEPROZIRNOG
MEDIJA: EDITA
SCHUBERT

*FUSNOTA O
UMJETNOSTI KRAJA
DEVEDESETIH

EGŌEAST:
INTERVJU S
ALEKSANDROM
ILIĆEM I IVANOM
KESER

PATOLOGIJA
IZGUBLJENOG
DESETLJEĆA

SADRŽAJ / BR. 90

66 LEONIDA
KOVAC

76 IVANA
MANCE

88

102 SAŠA
ŠIMPRAGA

CONTENTS / NO. 90

IN THE GLASS OF
AN UNTRANSPARENT
MEDIUM: EDITA
SCHUBERT

*A FOOTNOTE ON
ART IN THE LATE
1990S

